

A. Lertxundiren
"Aise eman zenidan eskua"

Jon Kortazar

Literatura aldetik kalitatez urria izan dugun 1980. urtean Anjel Lertxundiren *Aise eman zenidan eskua*¹ liburuak urteko «star» liburuia bihurtzeko suertea izango duela dirudi. Izan ere, orain arte irakurri ditugun kritikek eta oharrek², ondo baino hobeto jartzen bait dute liburuia: «Sería demasiado fácil afirmar que 'Aise eman zenidan eskua' es un magnífico libro de relatos, aunque lo sea. Precisamente porque lo es»³.

Aldizkari literarioek liburuak behar zuketena tokia okupatu duten 1980. urte honetan, besteak beste, *Aise eman zenidan eskua* agorte honen fruiturik distiratsuen dugu, dudarik gabe.

Dena dela, bilakaera bat bihurtu zait liburuia. Sakontzeko agindu bat. Eta hauxe azpimarra dezaket liburuaren ezaugarriarik orokorrenak (eta, agian, nagusienak) aipatzen hasterakoan. Sakontzeko agindua. Konkreta dezagun: ez da lehen irakurketan husten den liburuia, baina ezta golpean alde batera uzten den horietakoa ere. Azken punturaino, interpretazio pertsonaleraino, iristeko eskaintza egiten duela uste dut.

Bigarren, liburuia tentsioz osatua iruditzen zait. Adi egon behar izango du beti irakurleak. Batzutan, hizño bat galtzea, ipuin osoa galtzea da («Ongiro», kasurako).

Beste alde batetik, eta nolabait esateko, *austeroa* dugu liburuia. «Ez da hitzik soberan»⁴ esaten zaigu liburuaren aurkezpenean. Eta horixe dugu agian, gorago aipaturiko tentsioaren adierazpen linguistikoa. Austeritatea, aurkezpenean esaten zaigunez,

ez da «hizkuntzaren erabilkerarik bakarrik, oreka nagusia narratibo tekniken erabilkera aberatsetik bai datorkio⁵. Bere generaltasunean, editoreak egiten duen ohartxo hau egia dela esan behar dugu: hitza eta teknika oso baturik daude liburuan.

Liburuari buruzko gure eritziak azaltzen hasi aurretik metodologiako ohar bat egin behar dugu: azterketa egiteko, atal bitan zatitu dugu *Aise eman zenidan eskua*. Lehenengoan ipuin laburrei eutsiko diegu, eta bigarrenean liburuan dagoen ipuin nagusia («Hausdurak») aztertuko dugu, idazte mailan ere ezberdinak bait dira planteamenduak.

I. IPUIN LABURRAK

1. Gaiak

Giza komunikazio *afektibo* bezala labur dezakegu liburu honen gai nagusia, edo eta komunikazio afektiboa lortu nahi berezia bezala. Gurari hori, nahi hori ipuin guztietan agertzen dela koan gaude: pertsonaien arteko zereginak eta ibilerak ez dira beren artean dagoen komunikazio-nahia baino. Komunikazio-gurari horri afektiboa deitzen diogu, komunikazio maila konkretu horretan agertzen bait da batez ere. Pertsonaiak afektu bila dabilta, eta afektibitate nahi hori ipuinen oinarria dela esan dezakegu. Baina, hala edo hola, desio horrek pertsonaiengan desoreka antzeko zerbait uzten du agerian, afektibitatea normalean ez bait da benetan lortzen, edo benetan apurtu egiten bait da. Apurtzeak eramango ditu pertsonaiak frustrazio eta etsipenera.

Puntu hau garrantzizkoa dela uste dugu, bertan kokatzen bait dira Anjel Lertxundiren kontzepzio narratiboaren balio eta hutsak, komentario honetan zehar frogatzen saiatuko garenez.

Baina, Xabier Letek ikusi duenez («la profunda intensidad con que cada tema es tratado»)⁶, gaiak pluralak dira. Guk, hurbilketa ximple bat baino ez bada ere, eskema hau osatu dugu:

Gai Afektiboak	1. Literatura	«Ezpain amorratuak»
	2. Hautzaroa	«Broma bat edo» «Sargori»
	3. Maitasuna	«Ordulariaren orratz ttpienari...» «Ongiro» «Emaidazu eskua» «Esan nekeak» «Nik al dakit»

4. Adiskidetasuna	«Zaude lasai» «Goizeko lauretan» «Probabilitate»
5. Humorea	«Munduko gauzarik errezena duk hiltzea, hi» «Harto sentipenez»

Eskema guztien antzera, honek ere ohar eta azalpenak behar ditu. Hasteko, afektibitatea eta humorea elkarrekin jarri ditugu, humorea ere afektiboa bait da. Ezberdintasuna, batak duen lirikotasuna besteak ez izatean datza. Bigarren, afektibitatearekin hiru talde egin ditugu: haurtzaroko gaiak, maitasun gaiak eta adiskidetasuna. Laster ikusiko dugunez, izen nagusi horren azpian forma desberdinak sartu ditugu. Bada arrazoirik. Lertxundiren ipuinetan komunikazio-nahia, tentsio joku bat dela medio, maitasunean zehazten da: erotismo hutsean nahiz maiteminean.

1. *Literatura*: Liburua «Ezpain amorratuak» ipuinarekin zabaltzen zaigu. Liburuan aurki dezakegun eskasena, agian. Ipuina literaturaren inguruan mugitzen zaigu. «Literatura irakurri egiten edo egin egiten da» (8. or.). Hona hemen ipuinaren mezu klabea.

2. *Haurtzaroa*: *Goiko kale* liburuan bagenuen haurtzaroaren bilaketa bat, eta «Broma bat edo» ipuinean ere berriro agertzen zaigu bilaketa hori. «Sargori»k ere giro bera hartzen du. Buakaera berdin xamarra dute biek: pertsonaien artean zerbait apurtzen da, konfiantza edo galdu dela ematen du.

3. *Maitasuna*: Gairik zabalena dugu liburuan. «Ordulariaren orratz ttipienari...», «Nik al dakit» eta, beste era batez, «Esan nekeak» hiru ipuinok apurtu den maitasun bat dute gaitzat. Ikuspuntu desberdinez, gai bera⁷. «Ongiro», erotismoaren ezagupide dugu. «Goizeko lauretan» eta «Emaidazu eskua», behin-behineko grinaren adierazpide. Honela bada, «maitasuna»k esanahi zabala du: haurtzaroaren liluratik hasi eta grinaren adierazpide izateraino.

4. *Adiskidetasuna*: gai honek ere ez du konkretutasun handirik. «Zaude lasai», «Goizeko lauretan» eta «Probabilitate» sar ditzakegu bertan. Ezin aurki daiteke ipuinetan adiskidetasunaren zentzu sakonik. «Goizeko lauretan» ipuinean adiskideak ez dira farra-lagunak baino. Lertxundik adierazten digun adiskidetasunean, ez dago betirakotasun handirik. Elkarriketak hotz, harremanak gezurti.

5. *Humorea*: Azkenik, ipuin bi geratzen dira: «Munduko gauzarik errezena duk hiltzea, hi» eta «Harto sentipenez». Bien

tratamendua humoretsua da: «Munduko...» ipuinean aski argia, eta «Harto sentipenez» en kritikoagoa, barre eragitea baino gehiago pentsaraztea lortu nahi lukeen humorea.

2. Egiturak

Egiturak direla eta, nahiz eta azalpena derrigor murriztua geldituko dela jakin, hiru egitura klase aipatuko nituzke nik.

1. Normalean egitura *lineala* jarraitzen dute ipuinek: hasiera, korapiloa, bukaera. «Nik al dakit» ipuinean, kasurako, izartxo batzuekin markatuko dira aldiok.

2. *Gai biren arteko erlazioa* adierazten duten ipuinak ere taldetxo dira. Ipuinetik ipuinerara, desberdinak dira elementu biak. Adibidez, «Ordulariaren orratz ttipienari» ipuinean pertsonaiak esaten eta pentsatzen duenaren artean sortzen da bikoiztasuna. «Probabilitatean kalkuloa» ipuinean gereziaren oroimenak eta tabernatik joan nahiak errepikapen obsesiboa lagako dute textuan.

3. «*Paradoxazko*» egitura («Broma bat edo», «Esan nekeak», «Ongiro»). Ez dakit izen hau ongi datorkiontz azaldu nahi dudanari. Ipuina presupostu batzurekin hasten da, erdi aldean zerbait gertatzen eta presupostuak aldatu egiten dira. Aldakuntza hau paradoxaren bitartez egiten da normalean. Argumentazio eskolastikoen trinkotasuna dute ipuinok.

Hobe izango delakoan, goazen puntu hau exenplu-bidez azaltzera, «Esan nekeak» erabiliaz.

- A. Joan etxera heldu da.
- B. Etxekoek ez dute nahi.
- D. Mirenek osterara maite du.
- E. Baina Joanek ez du jadanik Miren maite.

Antzeratsu jokatzeko da «Ongiro» ipuinean ere. Giuseppeeren izena ezagutzeko: «berehala menderako zaitu haren gorpuztuak ere» (32. or.). Kontalariak izena dakienez, menperatua da.

Ipuinok duten lotura, logikoa da, oso logikoa. Baina, Letek hain ongi ikusi duenez, sorpresa maila bat lagako du irakurlearen.

3. Tratamendua

Liburu honi buruz idatzi den bakoitzean, teknikaren aberasutasuna aipatu da. Gu ere horretan gaude. Eta ipuinotako erabilitako teknikak deskribatu nahi genituzke hirugarren puntu honetan.

1. Ipuin bakoitza, irakurlea harridura eta sugerentziaren artean kokatzen saiatuko da, Xabier Letek aipatzen digunez. Nahiz eta zita luze xamarra izan, ez digu kalterik egingo bertan osorik kopiatzeak: «Hay en el libro relatos en los que el tema, apenas esbozado, brevísimamente trazado, como en 'Broma bat edo' nos deja absolutamente en suspenso por la sugestión de lo apenas entrevisto; como un delicado desvelar de algo que queda al mismo tiempo abierto y totalmente cerrado... En otros relatos tales como 'Zaude lasai zeurean', 'Emaidazu eskua', 'Esan nekeak' lo levemente entrevisto como motivo resulta precisamente el soporte impreciso, insinuante e inquietante de la tensión narrativa»⁸.

Xabier Letek ipuinaren helburua zein den ikusi du: irakurlea sugerentziaren mugetan jartzea. Berak dioenez, oso loturik dator hau tentsio narratiboarekin; baina ez honekin bakarrik, planteamenduak ere zerikusi handia bait du, bukaerarekin batera. Bukaera ia beti kolpean ematen da, erromantze zeharretan bezala. Lertxundik ez du bukaera argirik sekula emango. Beti dager zabalik sugerentzi mundua. Bukaera, beraz, planteamenduaren eta tentsioaren irtenbide logikoa baino ez da.

2. Liburu honetako planteamendu teknikoa gaia aukeratzeko hasten da. Gogora dezagun gaiak tratatzerakoan esandakoa. Gaiak giza komunikazioan oinarritu dira. Beraz, komunikazio hori ez da beti lortuko. Horrexegatik pertsonaien artean sorturiko tentsioa. Tentsioak pertsonaienganako frustrazioan jarraitzen du.

Eskeman, hauxe dateke Lertxundik komunikatu nahi duena, ipuinon muina (gure interpretazioaren arabera, jakina).

Honelako planteamendu bat, desarroilo argi birekin aterako da aurrera.

Hasiera-hasieratik tentsioa egon dagoela adierazten zaigu. Hona adibide batzu:

«Broma bat edo»: «Ez omen zen bere emaztearekin ongi konpontzen, hala esaten zuen amak, bai, a ze arrazoia ahoratzen duzun, erantzuten zion parrez aitak» (9. or.).

«Zaude lasai zeurean»: «Ez da txantxetako gauza gertatu zaidana» (19. or.).

«Emaidazu eskua»: «Baiezkoa eman nuenean ez nekien ongi zein bidetara eramango ninduen...» (39. or.).

«Nik al dakit»: «Nahi duzuna esan. Alferrak zaikit zure esplikazioak» (101. or.).

Ia liburu guztian ageri da era hau: «in media res» deituriko hasiera teknikoa behin eta berriro. Nolabait azaltzeko: irakurlea ipuina irakurtzen hasten denean, zerbait gertatua da (normalean ipuinak jarraitu-ala azalduko zaion «zerbait»), baina zerbait horrek kezkatu, larri utzi ditu pertsonaiak. Eta irakurleari komunikatuko zaiona, tentsioa bera izango da. Hasieran ez zaio azalduko nola eta zergatik sortu den: tentsioaren aurrez aurre jarriko du idazleak irakurlea.

Maila apal batetan baino ez bada ere, Anjel Lertxundiren pertsonaiek edaten duten alkohol askotxo izan daiteke tentsio horren adierazlea.

Beraz, tentsio hori da ipuinetan ardura duena. Eta ardura duen gauza bakarra ia. Eta tentsioa azpimarratzeko, austeritate batetara eraman dira ipuinak. Austeritatera edo erredukzio formalerak.

Ipuinen planteamenduan ez dago pertsonaien deskribapen formalik, beren tentsioen bitartez deskribituko zaizkigu pertsonaiak. Ez dago espazio-deskribapenik, espazioa zirkunstantziala bait da: taberna bat, etxe bat... Denbora ere zirkunstantziala. «Ordulariaren orratz ttipienari...» ipuinean jakin badakigu bostak direna, baina horrek ez digu datu handirik ematen; denborari dagokionean, berdin zatekeen zazpirak edo bederatzirak izatea⁹.

Nortasun ilunak, espazio arruntak eta denbora faltak ipuinaren tentsioaren alde jotzen dute; era berean jotzen du, baita, ipuinaren laburtasunak ere.

Hain murrizturik geratzen denez ipuina, ipuina bera ere murriztua agertzea oso logikoa iruditzen zait.

Guzti honek, nik uste, hertsiera inpresioa uzten du irakurlearengan, eta baita nolabaiteko larritasuna ere. Pertsonaien tentsioarekin bat dator hori, eta normala da irakurlea ere tentsio batekin aurkitzea.

Baina ezin dugu ahaztu honetatik sortzen den problema argia: ipuinaren kalitateak tentsioaren izaerarekin zerikusi handia du. Zenbat eta gogorragoak tentsioak, hainbat eta hobeak ipuinak, nik uste.

Muñera jotzea eta beste guztia alde batera uztea izan bada planteamendua, argi dago tentsioa eta sugerentziak geratu di-

rela ipuinaren sostengu bezala. Bi horiek funtzionatzen ez dutenean, bertan behera geratzen da ipuina. Eta inoiz gertatu da horrelakorik: «Ezpain amorratuak»en, adibidez.

4. Maila teknikoa

«Nere lanean nolabait perfekzio formal bat lortu dut nere iritzirako, nik nahi dudan mailarako, noski nolabait euskal liburuetan gutxi aurkitzen den maila formal bat»¹⁰.

Liburuaren baliorik handiena honetan dagoela dirudi. Teknika aldetiko saiakera. Eta nahiz eta Xabier Letek honela pentsatu: «estilo y no técnica, pues esta última no es sino un artificio instrumental al que últimamente los jóvenes narradores euskéricos están pagando excesivo tributo»¹¹, guk geure aldetik itaun hau egingo genioke: Ez ote dio orain bere estiloari tributo berbera pagatu Anjel Lertxundik?

Has gaitezen maila teknikoa aztertzen, erantzuna geroxeago emateko. Maila teknikoa aberatsa dela ezin uka.

4.1. Hasiera eta amaierak etenak direna, gorago aztertu dugu.

4.2. Errealitatearen eta fikzioaren nahasketa. Ez da askotan erabilitako teknika, «Ezpain amorratuak» dugu adibidea. Irudimenaren bitartez osatzen du literatura pertsonaiak.

4.3. Pentsakizuna eta esana. Elementu bion paralelismoz osatzen da «Ordulariaren orratz ttipienari». Azken teknika biok elementu biren alternantziatz osatzen dute ipuina.

4.4. Maila desberdinetakoak badira ere, ipuin bi osatzen ditu barne-bakarrizketaren hitz-jarioak. «Munduko gauzarik errezena...» ipuinak humorerantz jotzen du, eta «Harto sentipenez»ek bigarren pertsonaren klabe linguistikoa erabiltzen.

4.5. Bi pertsonari zuzendua balego bezala idazten da «On-giro», infideltasunaren kontaketak behar duenez.

4.6. Kontaketa lineala behin baino gehiagotan hartzen da kontuan.

Hauek ditugu ipuinak planteatzeko teknikarik inportanteenak. Tekniken azterketak, ordea, beste bide bat ere hartu behar du: textua adieraztekotan erabili diren teknikak, espresioaren formulak:

1. «Zuka» egitea da, nik uste, inportanteena. «Munduko

gauzarik...» ipuinean, 2. pertsonaren «hika»ko erabilerak ematen duen bizi- eta erraztasunean datza ipuinak duen graziazirik handiena.

2. Zeharkako estilo librea¹².

3. Elkarrizketa, kontalariak esandakoaren baieztapen bihurtzea. Azal dezagun hau astiroago, «Esan nekeak» erabiliak. Ipuina, kontalariaren ahotsez hasten da. Hark esanetik dakigu Joxe ez dela bere etxean onartua: «Eta Zendoiatarrok haren usainik ez zutela bihotzean erabaki» (89. or.). Ondoren datorren elkarrizketak kontalariak emandako eritzia baieztatzen du, pertsonaien ahoz orain: «—Hamabi urte dira eta gauza gehiegi gertatu da hemen, orain pakean gara esan eta beso zabalik hartzeko» (89. or.).

Sail hau bukatzeko, itzul gaitezen berriro Leteren hitzetara: «Realizó la apuesta de buscar en cada narración un climax intenso de manera tal que cada cuento culminara con una rápida fulguración en la que se condensaran los elementos ambientales y emocionales que daban pie a cada episodio respectivo»¹³.

5. Arriskuak

Argi ikusi du Xabier Letek liburuaren planteamenduaren muina. Baina muin hori era desberdinez konkretatzen dela esan behar. Ipuin batzutan intentsitate afektibo hori ongi lortua badago, beste batzutan giro eta emozio elementuok ez dira klimaxa sortzeko gai izan, eta, gutiago, gure ustez, pertsonaien tentsioaren indarra irakurlearengana helerazteko.

Esan beharra dago, beraz, ipuin guztiak ez direla maila berekoak, ez direla kalitate berekoak. Nahiz eta planteamendua guztietan berdina izan, adierazten duten sentimendua desberdina da. Hortxe dugu gakoa.

Gure ustez, gaiak gaitzak harturiko sentimenduak zerikusi handia du ipuinaren funtzionamenduarekin.

Kasurako, sentimendu horrek gizakien arteko maitasunaren tentsioak adierazten baldin baditu, sinesgarri eta baliozkoak dira. Adiskidetasunaren tentsioak, ostera, ez zaizkigu Anjel Lertxundiren eskutan besteak bezain borobil agertzen. Eta azkenik, elkar ikuste xinpke bati buruz egindako ipuinak, zailak izateaz aparte, oso hotzak dira.

Badakit jakin, norberaren zaletasun literarioak zerikusi handia duela puntu honetan; dena dela, ez da benetako tentsioa sor-

tzen, frustazioa baino; eta, gorago esan dugunez, giza komunikazioaren tentsioan datzake textuaren oinarria.

II. «HAUSDURAK» IPUINA

1. Gaia

Badago liburu honetan bere luzera dela eta oso berezia dugun ipuin bat: «Hausdurak». Baina ez da luzera honen berezitasun bakarra. Teknika aldetik ere ipuinik konplexuena dugu.

Espetxetik irten berria den mutil baten lehen egunak badu, argumentu bezala, Anjel Lertxundiren intimismoarekin eta gizaki arteko komunikazioarekin zerikusirik; badu egilea zein modu artean dabilkigun ikusteko balioa. Hain zuzen ere, bere emaztegaia-ekin eta lagunarekin dituen harremanetan ageri zaigu gartzelatik irten berriaren bizitza, lehen momentu batetan; gero arazo politikoetara (hobe, militanteetara) zabalduko da. Baina hasiera horrek zuzen-zuzenean eramango gaitu ipuinaren giltza izango diren elementu bi hauek: 1. Intimismoa ipuin honen eta besteen oinarri bezala erabiltzea, 2. Intimismo/politika arteko bikoiztasuna.

Beraz, guk uste, pertsonaia baten eboluzioa da gaia. Eboluzio hori barnekoa da. Adiskideekiko gorrototik adiskidetasunera dugu gehien tratatzen den gaia. Baina, kontrastez, pertsonaiaren bizitzaren zenbait arazo azaltzen zaigu atzeko-aurrez, eta interpretazioaren bideetatik abiatuz, eboluzio ideologikoa agertzen zaigu argi eta garbi, ikuspegi kanporakoi bat dela medio.

Hala ere, ipuin-nobela labur honen gaia barneeboluzio honetan datza, hain zuzen ere. Gogora dezagun neska lagunari egingadako opariak duen garrantzia.

Ikuspegi barneko hori, Anjel Lertxundiren betidaniko ezau-garria, textuaren desoreka batetan agertzen da honelako planteamendu bikoitzarekin. Desorekatua barik, batasuna lortu gabea, hobe. Bikoiztasun horrek, bikoitz jarraitzen du beti.

Eboluzioaren pausoak ondo jagonak daude, ordea. Pertsonaien artean tentsio-giroa apurka-apurka lortuz doanean, batez ere. Antton, Fermin eta Mayaren arteko erlazioak, lehen bien artekoak bereziki, gero eta bortitzagoak dira. Baina bukaera guztiz harri-garria ageri zaigu, sinestezina ia-ia. Anttonentzat irtenbide bakarra afektiboa zen, bere barnea apurtuaz, «hausdurak» hausteko. Ikuspegi literarioa kontutan harturik, Mayaren oparia erostea uste-kabean egina da, eta irakurleak ez du hau logikotzat hartzen,

nahiz eta irtenbide bakarra izan. Ipuin miresgarri, liluragarri barentzako ez da bat ere bukaera txarra: ondo amaitu eta denok pozik.

2. Egitura

«Es necesario conocer que aquel estilo, estilo y no técnica, pues esta última no es sino el artilugio instrumental al que últimamente los jóvenes narradores euskéricos están pagando excesivo tributo, fue un tanto abandonado por Lertxundi»¹⁴.

Eta Lertxundiren estilo eta teknikari indar handiegia ematen ari zaion euskal nobelari berrien arteko desberdintasuna agertzea izan bada Xabier Leteren asmoa, «Hausdurak» ipuinak apurtu egiten du hipotesi hori.

Nobela labur honen kontakizuna hiru mailatan gertatzen da:

a) Lehen maila, eta, nolabait deitzekotan, «erreal». Anttonen irteera itxarotera joan dira Maya eta Fermin, elkarrekin egun batzu pasatzeko asmotan. Egun t'erdi egongo dira elkarrekin.

b) Bigarren maila edo barne-maila. Kontzientziaren jarioaren bitartez, idazleak pertsonaien barne-pentsakizunak eskaintzen dizkigu.

c) Oroimen maila. Maila honek eszena-mota bi batzen ditu, pertsonaien arabera. Mayaren bidez, Anttonekin izandako erlazioak azaltzen zaizkigu; hobeto esateko, bien arteko ezagumenaren alderdirik intimoenak. Anttonen bitartez, ostera, alderdirik politikoena azaltzen zaigu; unibertsitate garaiko militantzia, polizia-aren aurkako atentatua eta poliziaren gorrotoaren jarraipenaren obsesioa. Maila hau, narratzaileak berak kontaktzen du. Hiru mailok, kontu handiarekin, kalkulatuarekin josiko dira elkarrekin.

Lertxundiren liburuaren irakurlea ohartuko zenez, «Hausdurak» bost ataletan banatua agertzen zaigu. Atal guztien planteamendua berdina da. Atal bakoitza zita batez hasten da. Zitok, atalean adieraziko zaigunaren aurreoihurtzunak ditugu. Kontakizuna, lerrokaden arteko hutsuneen bitartez banandua dago. Eta Lertxundirengan ohizkoak diren hiru izartxoren ostean, atalari amaiera emanik, barne-ikuspegia dator, kontzientzi jarjoaren teknikaz osaturiko ataltxoak.

Atal bakoitzeko egitura berdintsu hau ez da kointzidentzia bakarra. Atal bakoitzeko nukleoaren zenbakia ere (textuaren au-

rrean dagoen zita kontatu gabe), erregularitasun arraro baten adierazgarri dugu:

Atalak	I	II	III	IV	V
Nukleoak	7	7	10	7	10

Nukleoak banatzeko, kriterio objektibo bat jarraitu dugu, hots: textuko hutsuneak. Hiru maila desberdinok dira ipuin honen giltza. Maila bakoitzak bere teknika berezia du, bai ikuspuntuari eta bai iraupenari dagokienean.

Nukleo guztien laburpen bat ondoko eskemaz emateak puntu hau argitzen lagunduko digulakoan nago.

Eskema horren azterketa sakon batek, agerian lagako digu zenbait *organizazio simetriko* (lehen eta bigarren atalen artean dagoena edo laugarrenak haiekin duen berdintasuna), zenbait englobamendu (lehen kapituluak, kanpo-mailatik barne-mailara garamatza idazleak, barnekoitasunetik oroienera iraganaz, berriro kanporatzeko; honek pertsonaiaren azken kontzientzi munitaraino egindako bidaia gogoratzen digu), zenbait puntu indartu (pertsonaiaren barneak, zer esanik ez, garrantzi handiagoa hartzen du dagoen lekuan egonik: azken nukleoa beti bait dugu kontzientziaren jariora).

Baina bada hainbat elementu tekniko, geometrismoa eta hoztasuna apurtzeko: elementu desorekatuak.

1. Gai mailan: berriro goaz gai mailan esandakoa gogoratzera. Lertxundik ez du problema irakurlearen maila historiko, sozial edo politikoetan jartzen, maila afektiboan baizik. Arazoa ez da Anttonen arrazoi edo planteamendu politikoaren azterketa. Arazoa, adiskidetasuna berreskuratzea da. Bostgarren kapituluak, Ferminek behin eta berriz ohartaraziko du Anttonen lasaitasuna honen amorrua deuseztatzen denean: «Eta urte askoren ondoren oraintxe ikusi diat, Antton, lehendabiziko aldiz cara de problemarik gabeko aurpegia» (87. or.).

2. Maila teknikoan. Hala ere ezin bazter daiteke alderdi politiko hori. Ipuina hasterakoan irakurlearen kuriositatea ere pizten da: zergatik sartu ote dute Antton espetxean? Jakina denez, «in media res» hasiera-teknika erabili du Lertxundik. Eta galdera horren erantzuna dirateke III. eta V. kapituluak. Baina III. eta V. kapituluetakoroimenek tratamendu bera duten arren (kontalariak kontatzen digu jazorikoa), ezberdinak dira: V. kapituluak bukatzean esaten zaigu eta Anttonek *kontatu*

ATALAK 0	I	II	III	IV	V
Sarrera	Kotxea: gasolina hartu	Kafea	Gela	Kotxea	Bonba
	Maya barnea	Antton	Gartzela	Barnekotasuna: Antton	Erregalia
	Zumaiako moila	Abuztuan hondartzan	Epaia	Kotxean	Peritosetako asanblada
	Maya. Barne- kotasuna	Barnekotasuna	Interrogatorioa	Barnekotasuna: Fermin	Peritosetako laguna
	Kotxea	Jan-gelan	Amodioa	Paseoa	Barnekotasuna
	Afaria	Gela	Tortura	Elkartu	Delegatua
			Amodioa		Panfletua
			Gartzela		Panfletua
			Amodioa		Kontakizuna
	Barnekotasuna	Barnekotasuna	Barnekotasuna	Barnekotasuna:	Barnekotasuna
	Antton	Fermin		Antton	
	Maya	Maya			
	Fermin				

egin duela, ez oroitu. Detaile txiki horrek textuaren zentzua osorik aldatzen du; azken batean, Anttonek bere amorrua desegin duela eta lasaitu dela frogatzen bait digu, IV. kapituluari Mayarentzat erregalia erostea gauza beraren adierazgarria zen bezala.

Ez da zaila zita aurkitzea: «—Ez nian ordu laurden bat igaro, nahiz ideiak txukuntzea zaila zitzaidan... Mayak ezin zuen sinetsi Anttonen aldaketa azkarra, eta harriturik zegoen elkarhizketa hartaz» (85. or.).

3. Beste arazo teknikoak. Gorago esan dugunez, «Hausdu-rak» ipuinean teknikarik aberatsenak erabiltzen dira. Kontalariaren aldetik, kontalari objektiboa erabiltzen da maila erreala deitu duguna kontatzeko; orojakilea, oroimenetan; eta pertsonaia bera da kontalaria, kontzientziaren jarioa erabiltzean.

Kronologiari lotzen bagatzaizkio, zenbait gauza nabarmen adierazten zaigu. Esan dugu, nobelak «in media res» teknika erabiltzen duela; nabaria denez, hainbat «flash back» tartekatzen dira kontakizunean. Baina garrantzitsuenak, ohituraz kanpokoak direnez, denbora-kointzidentziak dira: adibidez: «"Si dices la verdad..." zuen belarrietan, Mayak "lasai hartzen duzun neurrian lasaituko naiz neu ere" bota zionean». Kopiatu dugun testua 65. orrialdean agertzen da eta esaldi hori 64.ean esaten du Mayak. Hain zuzen ere, une batetan gauza bi gertatzen dira, Anttonen oroimena eta Mayaren esaldia; baina, testua sintagmatikoa denez, ezin daitezke gauza biak batera kontatu, eta, horrela, errepikapen-expresabidea aukeratu da irakurleari denboraren bateratasuna, kointzidentzia adierazteko. Horrelako joko bat egiten da 46.orrialdean ere. Eta 73.ean, oraindik egin gabe dagoen itaun bat gogoratuko du Ferminek, itaun hori 74.era arte efektiboki egin ez arren.

Denborarekin egindako jokook dirudite interesgarrienak narrazioaren mailan.

Ez dira ez, ordea, bakarrak. Maila desberdinen arteko jauziak ere ematen dira nukleo bakoitzean. Batez ere, oroimenetik errealliter doaz pertsonaiak: 72. orrialdean, Antton oroitzen ari da eta Mayaren agindua bete beharrak iratzarriko du: «—Leihoa irekiko al duzu mesedez? Hor tronpatzen zaizu sublimazioa, Mayak esan bezala leihoa ireki behar baita».

Kontzientziaren jarioa jarraitzen denean, hiru pertsonaien pentsakizunak nahastu egiten dira behin baino sarriago.

Arazo teknikoak, bada, konplexuak eta aberatsak dira, eta adi dagoen irakurlea eskatzen dute.

Baina lehenago aztertu dugunez, gure ustez amaierak ez du funtzionatzen. Eta ez da gauza bakarra. Pertsonaiak ere ongi definitu gabe geratzen bait dira, eta haien arteko kontrastea ere ez bait da gauzatzen. Hau da, egitura aldetiko puzzle-konzeptzioak bizirik dirau, lorpen oso bat iritsi gabe.

Azkenik. *Aise eman zenidan eskua* liburuaz hauxe esan dezakegu: intentu bat da. Saiakera serio bat. Zeren saiakera? Gizaki arteko tentsioen adierazgarri bilakatu nahi du textuak, eta, aszesi literario moduan, alde batera laga dira expresibitate diztiratsua eta soinu argiak. Tentsioa bere biluztasunean adierazi nahi izan zaigu. Horretarako, era desberdinetako maitasun, adiskidetasun eta giza erlaziotako tentsioak aukeratu dira. Ez nituzke benetako azertuak ahaztu nahi, baina batzutan ez ote dira, tristuran bukatu beharrean, desolazio axolagabe batetan bukatzen? Eta ipuina bukatzean pertsonaiak agertzen duen hieratismoa, axolagabekeria ez ote doa tentsioaren aurka?

Liburuan bertan esaten zaigunez «ez da hitzik soberan». Ez ote dago, ordea, pasio, grina apur baten faltan?

J. K.

O H A R R A K

¹ LERTXUNDI, Anjel: *Aise eman zenidan eskua*, Erein, Donostia 1980. 109. or.

² Bibliografia (artikologia hobe, eta barka neologismoa) oso handia izan ez arren ere, artikularen azken aldean jarriko dugu.

³ LETE, X.: «Aise eman zenidan eskua», in: *Muga*, 8. zenb. (Julio-Agosto 1980), 127. or.

⁴ Liburuaren kontraazalean.

⁵ Liburuaren kontraazalean.

⁶ LETE, X.: *op. cit.*, 127. or.

⁷ Giro berean aurkitzen da «Sargori». Baina maitasuna, edo lilura, haurtzaroan kokatzen da, eta pertsonaiek ez dute kontzientzia handirik.

⁸ LETE, X.: *op. cit.*, 127-128. or.

⁹ Denbora aldetik diot, eta ez estilistika aldetik, argi bait dago «bostak» ez dela hitz kasuala, eta baduela zerikusirik magnetofonia bost bider zabaltzarekin.

¹⁰ X.X.: «Andu Lertxundi, gaztetasunetik heldutasunera», in: *Ere*, 44. zenb., 55. or.

¹¹ LETE, X.: *op. cit.*, 126-127. or.

¹² Vargas Llosa-ek hainbat erabilia: norbaitek esandakoa zuzenean ematen da, zeharkako estiloz eman beharrean.

¹³ LETE, X.: *op. cit.*, 126. or.

¹⁴ LETE, X.: *op. cit.*, 126. or.

BIBLIOGRAFIA LABURRA

- LETE, Xabier: «Aise eman zenidan eskua», in: *Muga*, 8 zenb. (Julio-Agosto 1980), 126-128. or.
- X.X.: «Andu Lertxundi, gaztetasunetik heldutasunera», in: *Ere*, 44. zenb., 55. or.
- Artikulu hau idatzi ostean argitara da beste hau: HERNANDEZ ABAITUA, M.: «Xabier Letek aise ematen dio jabei A. Letxundiri», in: *Argia*, 893. zenb. (1980.eko Azaroak 23), 29-30. or. Artikulu honetako ondorio «bitxiak» kalibratzeko eta haici erantzuteko aukerarik ez dut. Bego hemen agerpenaren berria.

Euskal liburuak

- IRASTORTZA, Teresita: *Gabeziak*. Luis Haranburu Altuna argitaldaria, Donostia 1980, 54 or. 21 x 13,5 zm. Josu Landaren hitzaurrea du. Olerkari gazte baten hogetasei poesia bildu dira liburuxka txiki honetan.
- IRIGOIEN, Alfonso: *Orbel eta orri*. Bilbo, 1980, 112 or., 15 x 21 zm. 46 olerki ditu liburuxka honek. Egileak olerki hauekin Euskaltzaindiak Bizkaiko Aurrezki Kutxaren babespean antolatutako 1980ko «Felipe Arrese Beitia» saria irabazi zuen.
- SALABURU ECHEVERRIA, Pello: *Batzango euskalkiaz (1)*. Bruno Eche-nique-k egindako itzulpenak Bonaparteren eskakizunez. Deustuko uni-bertsitateko Argitarazioak, Bilbo, 1980, 202 or. 15,5 x 22,5 zm. Izenburuak berak adierazten duenez, Bonaparte printzeak eskatuta Bruno Etxenikek Batzango euskalkira itzuli zituen bibliako zati hauk: Jonasen profetia, Mateoren Ebangelioa, Salomonen Kantuen Kantua, Ruthen liburua eta Apokalipsia. Hauetatik Mateoren Eban-gelioa eta Jonasen profetia bakarrik argitaratu Bonapartek. Pello Salaburuk argitalpen honi eginiko sarreran (24 or.) Bonaparte-Etxeni-keren arteko elkarlanari buruzko berri batzuk, Batzango euskalkiaren zenbait hazhaztapen eta transkribaketa egiteko erabili dituen erizpideak ematen ditu.
- SARTRE, Jean-Paul: *Paretaren kontra*. Luis Haranburu Altuna argitaldaria, Donostia, 1980. 78 or. 17 x 11 zm. Euskaratzailera, Mikel Lasa. Hitzau-rrera, «Sartre: lekuko eta gidaria», Txillardegirena. Ez da oraindik urtebete Sartre hil zela. Bigarren mundu gerra aurretik argitaratu zen orain euskaraz eskaintzen zaigun *Le Mur* nobela. Kontakizunaren muina, biharamonean fusilatuko dituzten hiru lagunek sendagile bel-giar batekin igarotzen duten azken gaua da. Bizitzari buruzko hainbat pentsaketa ematen digu Sartrek idazki llabur honetan.

Euskal Herriaz erdal liburuak

- BARANDIARAN, José Miguel: *Estelas funerarias del País Vasco (Zona Norte)*. Txertoa argitaldaria, Donostia, 1980, 2. argitalpena. 212 or. 13,5 x 19,5 zm. Izenburua gaztelera hutsean egon arren, euskarazko eta gazteleraazko argitalpena da. Frantziako Kultur ministerioaren es-kabidez egindako ikerlan honek bi zati ditu. Lehenengoan herio-tzaren inguruko hainbat euskal usadio bildu dira; hauetariko bat da hilarriena. Bigarren zatia hain zuzen hilarrietatik ateratako 358 bat irudik osatzen du.
- LEGASSE, Marc: *Los contrabandistas de Ilargizarra*, Txertoa argitaldaria, Donostia, 1980. 126 or., 13,5 x 19,5 zm. Julio Caro Barojaren hitzaurre eta Federico Krutwig-en hitzondoarekin.